fulde linien: Men du [moderen] har jo også meget grædt. Sørgedigte i Fyens Avertissements Tidende 18.4.1800 og Fyens Stiftstidende 30.4.1800 (af N. Drejer) er udtryk for folks deltagelse i præstefamiliens sorg.

Af de personer, til hvem man har forsøgt at knytte digtet, må således ikke blot Fr. Paludan-Müller, men også pastor Thomas Barfoed og hans to huslærere træde tilbage for pastor Rasmus Lassen i Kværndrup, og tidspunktet 1800 svarer godt til digtets udbredelse i de flg. årtier.

Efter *J. Nimb Lassen.*

ANMELDELSER

Jan de Vries: Altgermanische Religionsgeschichte I 1956, II 1957. Walter de Gruyter, Berlin. Hermann Paul: Grundriss der germanischen Philologie XII, 1–2. XLIX + 550 sider. 44 DM. ib. 492 sider. 44 DM. ib.

Der er grund til at henlede opmærksomheden på nyudgaven af Jan de Vries' Germanske Religionshistorie. Det er kun en snes år siden, det fyldige værk første gang udsendtes. 1956–57 foreligger 2. udgave, atter i to bind, omfattende kapitlerne: Einleitung, Vorgeschichtliche Perioden, Religiöse Grundlagen des Lebens, Seelen- und Geisterglaube, Macht und Kraft, Das Heilige und die Kultformen, Die Götter, Vorstellungen über den Kosmos, Der Untergang des Heidentums. Hertil slutter sig de nødvendige, fyldige registre.

Forfatteren oplyser i et kort forord, at han allerede i 1940 begyndte og i 1942 afsluttede udarbejdelsen af religionshistoriens nye udgave. Første korrektur forelå i 1945. Så medførte begivenhederne, at satsen gik tabt. Og der gik ti år, før forlaget så sig i stand til atter at tage fat på trykningen.

Jan de Vries udtaler selv, at han i grunden er taknemlig for forsinkelsen, fordi hans bog derved kunde nyde godt af den udvikling, som i de senere år i så høj grad har præget anskuelsen af den germanske religionshistorie. Texten blev ført à jour, delvis omarbejdet. – For øvrigt vil vel mange læsere, navnlig mange skandinaver, med større tak og tryghed tage imod et stort værk i det foreliggende emne nu end i 1940'rne.

At forfatte en germansk religionshistorie må på forhånd anses for at være en så at sige uløselig opgave. Først og fremmest er religion i videste forstand, som sagen her drejer sig om, i sig selv et imponderabilium, og forskeren tvinges mange gange til at vove sig uden for de foreliggende litterære og historiske oplysninger om myte, kult og ritual for at prøve at gøre det umålelige måleligt og at veje det, der ikke kan vejes.

Dernæst lader emnets grænser sig ikke fixere, hverken i tid eller rum. Selve begrebet »germaner« er ret ubestemt, en usikker betegnelse for en gruppe allerede ved den historiske tids begyndelse forskellige grene på en indoeuropæisk stamme, talrige folkeslag, hvert for sig gennem århundreder udsat for dybtgående påvirkninger, følger af specielle lokale levevilkår, af

vexlende naboskab med anderledes indstillede og udviklede folkeslag, af tidlig og i tidernes løb så fremskreden opblanding med fremmede elementer, kelter, slaver, italikere, semitter o. s. v., at den såkaldte germanske race formodentlig længe har været en af de mindst udprægede af alle.

Kilderne til kundskab om disse forskellige germanske stammers gamle religioner er få, svagt rindende, grumsede og meget ulige fordelt over området. Stadig må forskeren vende sig til Cæsars og Tacitus' værker, men udbyttet er og bliver fattigt, det var ikke deres opgave at skildre germanernes gudetro. Hertil kommer den rige (vest)nordiske middelalderlitteratur, med Edda og Snorre bringende en systematisk mytologi, en litterært betonet nordisk Olymp, som utvivlsomt ligger endog meget langt fra, hvad nordiske (for ikke at sige germanske) hedninger uden keltisk, græsk, romersk og navnlig kristen påvirkning har tænkt og troet.

Ved siden af og supplerende sådanne hovedkilder som de nævnte, har forskeren de mere spredte og tilfældige bemærkninger hos klassiske forfattere og tilsvarende notater i middelalderens germanske og ikke-germanske litterære mindesmærker, hver krævende sin vanskelige tolkning før den, for det meste med usikkerhed, kan indpasses i det religionshistoriske system. Dertil en kilde, som flyder rigeligere og rigeligere, jo nærmere vi kommer vor egen tid, hele det store stof, der kan sammenfattes under betegnelsen folkeminder. Disses store betydning som kilde også for den forhistoriske religionshistorie bør ikke underkendes, men det må fastholdes, at de gennemgående er meget usikre.

At påvise de religiøse fællestræk i en sådan gruppe af forskellige folkeslag, at samle og vurdere sporene, de har efterladt sig i form af spredte, for det meste sene litterære oplysninger om gudetro og dyrkelse af magterne, at efterforske den nyere almueoverleverings mulige ælde og mulige forbindelse med ren førkristen og uklassisk hedenskab er den germanske religionshistorikers vanskelige, uløselige opgave.

De, der kender og hidtil har benyttet første udgave af Jan de Vries' religionshistorie som en vigtig håndbog, vil med glæde konstatere, at hans omfattende kendskab til stoffet og hans redelige, nøgterne indstilling til emnet også i den nye udgave både har sikret ham det store overblik og bragt ham uskadt forbi de mange farlige punkter. Jan de Vries har, foruden lærdommen, alle forudsætninger for at forfatte den germanske religionshistorie. Det er i et tilfælde som det foreliggende meget beroligende, at forfatteren ikke synes bjergtagen af en følelsesbetonet national begejstring for sit emne, men i det store og hele har formået at betragte det køligt og usentimentalt. Her er til alt held ikke gjort forsøg på at skabe en åndrig fremstilling af et stof, der har lokket alt for mange til at give deres fantasi frie tøjler. Her er, hvad der i vore dage snart er et særsyn, ikke gjort forsøg på at gøre et vanskeligt og usikkert videnskabeligt stof bredt og folkeligt. Det tjener faktisk til forfatterens ros, at hans bog for læsere uden forkundskaber uden tvivl vil virke både tør og tung.

Den virker ikke tør og tung på den, som tror at sidde inde med de nødvendigste forkundskaber og synspunkter. Han får dem grundigt revi-

deret og prøvet, og han opdager snart den tiltalende egenskab ved Jan de Vries' værk, at det gang på gang, ofte ved forfatterens åbenbart bevidste medvirken, ægger til diskussion og prøvende modsigelse. Læsningen former sig ikke som nyden og modtagen, men som frugtbart samarbejde med forfatteren. Det skal exempelvis nævnes, at allerede de indledende almindelige bemærkninger tvinger læseren til selv at gennemtænke visse problemer, (p. 3) det vigtige spørgsmål, om en rent digterisk myte ikke i visse tilfælde har kunnet virke religionsdannende; eller (p. 5) det forhold, at en myte, der for det ene menneske er betydningsfuld og religiøst betonet, for det andet kan være et morsomt, men betydningsløst eventyr. Og såre nyttig er disse første siders stadige advarsler mod kritikløs benyttelse af kilderne, det være sig de sene litterære mindesmærker, de fragmentariske arkæologiske levn eller de med indlånt stof så rigeligt opblandede folkeminder. Med rette advares også mod den etnografiske metode, der vil drage slutninger om den germanske fortid fra nutidige, primitive naturfolk. Thi som et sådant kan allerede hverken stenalder- eller bronzealderfolket opfattes. – Indledningens afsluttende 3. kap. er en smuk og vurderende fremstilling af forskningens historie og nuværende stade, tiltalende ved forfatterens fuldt anerkendende indstilling over for ethvert alvorligt bidrag, går end de anførte anskuelser stik imod hans egne. Også på dette punkt ønsker man, at J. d. V.s exempel må bære frugt.

I 4. og 5. kapitel behandles de forhistoriske perioder med stadig omhyggelig understregning af de arkæologiske resultaters utilstrækkelighed og ensidighed som religionshistoriske kilder. Også her viser J. d. V. sig som en forsker, der ikke har sat sig som mål at fastslå omfattende endegyldige resultater, men at yde sit dygtige bidrag til det stadig fremadskridende arbejde. Dette standpunkt er her simpelt hen nødvendigt, fordi så meget arkæologisk stof endnu arter sig som uforklarede enkeltheder, og fordi vi endnu ikke er i stand til at drage de forbindelseslinjer, som er forskningens endelige mål. Dette gælder om bronzealderen som om stenalderen. Af ligbrændingsskikken er der fremsat mange forklaringer, J. d. V. nævner dem og tager, prøvende, stilling til dem, men noget resultat fastslås ikke. En lignende bevidst tilbageholdenhed gør sig gældende over alt, også over for de berømte og meget benyttede helleristninger. Man kunde have ønsket, at forfatteren på netop dette punkt havde understreget tolkningernes usikkerhed endnu mere, end det er tilfældet. Også for jernalderens vedkommende er forskeren, religionshistorikeren som kulturhistorikeren, på gyngende grund og må med største forsigtighed bevæge sig fra tue til tue. De er ikke alle lige sikre. F. ex. regner J. d. V. (p. 149) med den gamle teori om i grave nedlagte runestene med magisk hensigt. En simpel gennemgang af materialet synes at gøre antagelsen uholdbar (jfr. Aarbøger f. nord. Oldk. og Hist., 1951, p. 63 ff).

Det forhistoriske afsnit afsluttes med en meget nyttig, kun alt for kort gennemgang af de germanske stammers omverden. Man kunde have ønsket, at der var blevet plads til en langt fyldigere fremstilling af den dybe påvirkning, der utvivlsomt har fundet sted, ikke alene syd for Rhinen. Her undgår

man ikke en svag fornemmelse af et ubevidst ønske hos forfatteren om ikke alene at påvise og skildre, men også (hvad der ikke er videnskabsmandens opgave) at vurdere germanernes egenart og selvstændige etiske værdi. De landnamsmænd, som efter den gamle tradition var norske storbønder og høvdinger, der ikke vilde finde sig i kong Haralds tyranni, bliver hos J. d. V. (p. 170) til »freie germanische Männer«. Det kalder i dag på et lidt bittert smil.

Et hovedafsnit i 1. bd. er kapitlet Die religiösen Grundlagen des Menschenlebens, ikke specielt germansk, men almenmenneskelig religonshistorie, en mere filosofisk end exakt excurs (formodentlig stærkt påvirket af Vilhelm Grønbech), der behandler det religiøse indhold i en række fænomener: slægten, arnen, fødsel, navngivning, ægteskab, jordfæstelse, hævn, skæbne o. s. v. Det er naturligt nok, at forfatteren i dette afsnit mere end ellers giver sin fantasi frit spillerum. Fremstillingen af en specielt germansk skæbnetro (p. 205 ff) er måske trukket noget for stærkt op, skæbnetroen er rimeligvis mere afhængig af kulturtrin end af race. Og det minder om en smagløs illustration til en tysk populærhistorie af 1939–40, når der (p. 208) læses: «In der einen Hand den Pflug, in der anderen das Schwert, so schreitet – symbolisch ausgedrückt – der germanische Bauer mit hellen, offenen Augen über seinen heimatlichen Boden.» Der er unægtelig mere holdning over denne clichés direkte eller indirekte forbillede, den realistiske skildring (Nehemias 4, 11–12) af jøderne med sværd og murske under templets genopbyggelse.

I kapitlet (VII) om sjæle, ånder, dæmoner og om skæbnemagterne følger man atter forfatteren i hans på samme tid forsigtige og lærde gennemgang af en lang række vigtige enkeltheder. Exempelvis skal fremhæves de brede oversigter (§ 172 ff.) over forestillinger om jætter og dværge. Herunder omtales en del af det stof, der er overleveret i den middelalderlige nordiske mytologi (Mimer), og som er fyldigere behandlet i værkets 2. bd.

En tilsvarende oversigt over de religiøse fænomener, der lader sig indordne i et kap. VIII: Macht und Kraft, giver på enkelte punkter lyst til og mulighed for modsigelse; materialet er stort og tilfældigt, vanskeligt at overskue og gruppere, forfatteren gør selv opmærksom på, at her ikke er tale om en helhed, men om en række exempler. At hår og negle spiller en rolle i folketroen (ikke specielt hos germanerne, bl. a. kunde Samson vel have været nævnt i denne forbindelse) har længe været kendt, at tillægge kammen en lignende betydning berettiger hverken gravfundne kamme eller stednavnet Kambi til (§ 202). Og fallosdyrkelsens betydning har vel næppe været så stor, som der her er givet udtryk for (§ 206). Hypothesens popularitet og udstrakte anvendelse må vist formodes bl. a. at stå i forbindelse med 1920'ernes begejstring for Freuds på så mange områder anvendelige og på endnu flere områder anvendte iagttagelser. Det er tvivlsomt, om disse lader sig bruge som tolkningsbasis for en mærkeligt tilhugget sten eller et enkelt uforståeligt runetegn. Afsnittet om runerne (p. 221 ff.) virker noget forældet. Runerne opfattes uden videre som i sig selv magiske tegn, hvilket i hvert fald er uforsigtigt; og runetalmagien, som adskillige gange er manet

i jorden, spøger livligt i § 224 (med henvisning til både Agrell og Brix!). Anmelderen konstaterer med sorg, at han har levet forgæves.

Det siger sig selv, at 1. binds afsluttende hovedkapitel (IX), Das Heilige und die Kultformen, alene på grund af sin størrelse også giver muligheder for kritiske bemærkninger. Midt i al sagligheden fornøjer læseren sig ved de lyrisk betonede indledningslinjer til afsnittet om helligkilden (§ 248), for snart derefter at ønske, at der havde kunnet ofres dette store og ret vel oplyste stof betydelig mere plads end den ene side, der er blevet det til del. Netop ved helligkilden synes jo hedenskab og kristendom at række hinanden hånden. Længere fremme (§ 267), ved den fyldige omtale af de islandske gudehove (som er en tvivlsom sag) burde der have været taget stilling til Aage Roussells kapitel om dette emne i værket Forntida gårdar i Island, 1943, p. 215 ff. Afsnittet om gudebillederne (§ 270–71) bygger på sagaernes beretninger, der er romantisk formede og kristent påvirkede, og på arkæologiske fund, der er usikkert tolkede. Resultatet bliver en flimrende og løs mosaik af usikre enkeltheder, ærligt understreget af forfatterens gentagne: »Man tør formode –«, »Vi må vel antage –« o. s. v. Af og til er forfatterens ord lidt dunkle. På en af 1. binds sidste sider (498) tales der om en »urgewaltige Dynamik« i den germanske sjæls i hvert fald tilsyneladende så nøgterne og beherskede ro. Man studser; man er, belært af erfaring, mere tilbøjelig til at lade en Cæsars skildring af germanerne som et allerede ved historiens begyndelse tydeligt nervøst disponeret, såre uroligt folkeelement stå ved magt.

I det store kap. X, som udfylder det meste af værkets 2. bind, har Jan de Vries skildret de enkelte guder, hver for sig eller i de naturlige grupper, i den rækkefølge, som af sig selv frembyder sig, begyndende med Tyr, Odin, Thor, sluttende med de mindre kendte, i enkelte tilfælde tvivlsomme guder. Man vil i høj grad være forfatteren taknemmelig for denne præcise opstilling og gennemgang af kilderne, myterne og hypoteserne. Og det vil gå her som i 1. bd., at man adskillige gange tvinges til at indlade sig i diskussion. Og man bliver atter klar over, hvilke store gåder og vanskelige problemer den germanske religionshistorie til stadighed vil have at kæmpe med. Dette er åbent udtrykt allerede i de indledende bemærkninger (§ 341–46).

Også i fremstillingen af de enkelte gudeskikkelsers betydning kommer J. d. V.s prisværdige forsigtighed til udtryk. Såre sjældent forkastes en fagfælles hypoteser rent ud (det sker dog, endda med nogen vrede, p. 83, note 3), sjældent fastslås egne resultater som ufejlbarlige og endegyldige, det meste forelægges med en højst tiltalende stilfærdighed til læserens eget omdømme. Og enten man slutter sig til de foretrukne tolkninger eller ej, vil man være taknemlig for den grundige og sobre forelæggelse af stoffet. Det må i denne forbindelse være tilstrækkeligt rent exempelvis at pege på § 360 om den mulige forbindelse Tiwaz–Zeus o. s. v. eller til § 366 med omtalen af den skumle guddom (Odin?) i Semnonerskoven.

Det ligger i sagens natur, at man i endnu højere grad ved læsningen af dette bind, hvori de enkelte gammelkendte gudeskikkelser behandles, får

lyst til at stille, måske uberettigede, spørgsmål til forfatteren eller til at prøve på at modsige ham. Det synes uforsigtigt af ham at sætte Lindholmen-indskriftens gruppe af tre t-runer i forbindelse med netop guden Tyr, når samme indskrift indeholder tilsvarende grupper af 8 ą-runer, 3 R-runer og 3 n-runer (§ 356). Man vil måske heller ikke klart give ham ret, når han skriver (§ 398), at det blev til ulykke for Freyr, at han satte sig i Hliðskjálf. Eventyrets lykkelige slutning synes dog antydet i Skirnismál. Og at Saxo kender en myte (in casu Geirrød-fablen), behøver næppe at betyde, at den var yndet og almenkendt. Saxo var en lærd mand, som formodentlig beherskede hele sit stof, også det mindre populære (§ 434). Ligeledes er det vel næppe rigtigt at antyde (§ 601), at den kristne Alaric i 395 foretog et korstog mod de sidste rester af den hedenske græske religion. Han har nok ladet sig lede af mere bastante motiver. – Som en morsom kuriositet må man vel i skildringen af Lokes hustru Sigyn (§ 558) have lov at opfatte følgende bemærkning: »diese treue Frau ist eine erfreuliche Erscheinung im heidnischen Götterstaat neben den vielen durch ihre Beziehung zu Vegetationskulten anscheinend leichtfertigen Weibern, denen wir hier nur zu oft begegnen«.

Der skal ikke gås videre i enkeltheder her, hver læser kan selv finde flere exempler, i virkeligheden tjener det til forfatterens ros, at han med forslag som de anførte tvinger sin læser til at gå til kilderne og træffe sit skøn efter egen overvejelse.

Nu og da spørger Jan de Vries, der i sine tolkninger af gammelkendte myter ikke viger tilbage for at være konservativ og slutte sig til de store gamle tolkere, i anledning af nyere radikale angreb: om dette ikke er hyperkritik? Man giver som regel Jan de Vries ret. Og finder, at han selv enkelte steder kan virke hyperkritisk. Det synes, at det ikke ret er lykkedes ham (§ 536) at aflive den gamle tolkning af Freyjas katte som en afspejling eller afledning af eller parallel til Kybeles pantre. Forfatterens tvivl om, at en sådan exotisk forestilling skulde kunne nå Norden, forekommer overdreven, sådant kan vel ske på mange måder. Snorre, som er den eneste, der fortæller dette træk, var en lærd mand, der kan have kendt adskilligt til fremmede religioner. Han kan også selv have set, eller hørt fortælle om, et billede af en frugtbarhedsgudinde med et forspand af kattedyr. Men en vis tendens til at betone myternes specifikt germanske udvikling af fælles urforestillinger fører naturligt J. d. V. til sådanne tvivl, også på andre punkter. F. ex. tvivler han, og vel med rette, om, at der er nogen direkte motivforbindelse mellem Gefjon og Dido (§ 555).

Det interessanteste ved Jan de Vries' værk er hans forsøg på at kombinere de mange enkeltheder, at drage linjerne, så langt materialet rækker, uden at forfalde til overfladisk parallelisering. Der opstår herved store afsnit om hver af hovedguderne, der følges i deres, mulige, udvikling fra de ældste forestillinger, som lader sig konstatere. Forfatterens hovedinteresse har åbenbart samlet sig om Odin, af hvem der er tegnet et stort billede på baggrund af en klar afvisning af, at denne gud skulde være sent indvandret til Norden. Man undgår ikke at blive grebet af dette billede,

hvori så mange hidtil upåagtede, men meget vigtige træk er fremhævet. Om forfatteren så har ret i hovedresultatet, Odinskikkelsen som en slags sublimering af et i sin rod germansk førerprincip, vil vel fortsatte forskninger vise. Et følgende smukt, kraftigt og med megen lærdom ført defensorat for Thor, der fremstilles som en lige så vigtig og betydningsfuld guddom som Odin, virker meget overbevisende. Men der udvikles på baggrund af netop disse skildringer af Odin og Thor en mærkelig dualisme, et filosofisk betonet sammenspil mellem hinanden modsatte og hinanden supplerende kræfter eller principer i den germanske religion, en vanskeligt forståelig teori, hvis realitet man er tilbøjelig til at stille sig tvivlende overfor. Også her må fremtiden have det afgørende ord.

I mindre omfattende kapitler, men stadig så langt kilderne rækker, gennemføres i de følgende paragraffer skildringen af de øvrige gudeskikkelser. Her vil, navnlig for de mindre kendte guddommes vedkommende, Jan de Vries' bog blive benyttet som et vigtigt opslagsværk.

De to afsluttende kapitler er begge meget vigtige, XI: Vorstellungen über den Kosmos, er vel bogens tungeste, men det er faktisk lykkedes Jan de Vries at skabe nogen orden i det mangfoldigt brogede stof, som udgøres af germanernes åbenbart af en fjern urtid groende forestillinger om skabelsen, verdensbilledet, undergangen. Og XII: Der Untergang des Heidentums, er et uvurderligt overblik over germanernes omvendelseshistorie og det deraf flydende (og for resten stadig vedvarende) sammenspil mellem gammel germansk hedenskab og germaniseret kristendom.

De i det foregående anførte bemærkninger er et udvalg af mange, noteret ved læsningen af bogen. De er anført her for i forfatterens ånd at tilråde brugeren af værket selvstændig forsigtighed. Det er åbenbart ikke nogen autoriseret lærebog, Jan de Vries har villet give sin læser i hænde. Og når dette er sagt, skal det tilføjes, at en anmeldelse med lige så god grund kunde have bestået af et endnu større antal bemærkninger, der giver udtryk for tilslutning til enkeltheder og, og i det store og hele, til det samlede værk. Man vil atter være Jan de Vries taknemlig for dette grundigt vejledende hovedværk i et såre vanskeligt emne.

Anders Bæksted.

Haralds Biezais: Die Hauptgöttinnen der alten Letten. Inauguraldissertation. Almqvist & Wiksell, Uppsala 1955. 435 s., sv. kr. 25.

En af de landflygtige baltiske videnskabsmænd, der har fundet et tilflugtssted i Sverige, nærmere bestemt Uppsala, letlænderen *Haralds Biezais*, udgav i slutningen af 1955 en disputats om «Die Hauptgöttinnen der alten Letten», efter at han i Arv 1955 havde givet en mere almindelig oversigt over kilderne til den gamle baltiske religion. Emnet for disputatsen er lige så centralt indenfor denne, som litteraturen derom er spredt og tilfældig. Desuden er den for størstedelen skrevet på lettisk af lettiske forskere uden videre kendskab til andre landes mere moderne forskning. Til gengæld har vel ingen religionsforskere udenfor Letland hidtil været i stand til at benytte

de originale lettiske kilder. Først Biezais har den dobbelte fordel både at kunne tyde disse og samtidig at være trænet i moderne skandinaviske forskningsmetoder. Det er særlig K. Krohns folkloristiske arbejdsmetode, han går ud fra.

Kilderne består nemlig væsentligt i lettisk folketradition, først og fremmest de såkaldte »dainas«, dvs. folkeviser, hvoraf enkelte er optegnet i det 17. årh., men de fleste først i det 19. årh. Biezais mener, at de for de ældstes vedkommende repræsenterer forhold og religiøse forestillinger fra den ældste europæiske kultur. Foruden af folkedigtningen drager han de videst mulige slutninger af navnestoffet. Det stof, der bygges på, er altså af allervanskeligste art, og man kan ikke nægte, at forfatteren trods al forsigtighed og soberhed ofte føles som værende på noget gyngende grund.

Allerede Tacitus (kap. 45) siger, at de baltiske folk dyrkede en modergudinde, »matrem deum venerantur«. Denne gudinde søger Biezais at genfinde i den lettiske folkedigtning, hvor hun først og fremmest optræder som en »lykkemoder«, fødselshjælperske og skæbnegudinde ved navn Laima eller »laimes māte« eller Māra, Maršala; den sidste er specielt kvægets beskytter. Dertil kommer bl. a. gudinden Dēkla, der dog vistnok egentlig er identisk med den hellige Thekla. Ligeledes har man villet identificere Māra med Jomfru Maria. Også Biezais mener, det er dennes navn, der her går igen, ligesom flere sider af Māra-kulten synes at fortsætte Middelalderens Maria-dyrkelse. Når Māra, hvad hun ofte gør, optræder som en sort bille eller slange eller en høne, der holder til i kostalden, og til hvem der særlig ofres høns, kan det dog næppe gå tilbage til nogen form for Maria-dyrkelse. Det forklares bedst ved, at hun ligesom Laima, fra hvem hun på andre punkter heller ikke kan skilles, i virkeligheden repræsenterer en gammel chtonisk gudinde, en antik-orientalsk frugtbarhedsgudinde.

Som en af drivfjedrene til sit arbejde opgiver Biezais de skandinaviske videnskabsmænds forbavsende uvidenhed om baltisk religion. Og der er næppe tvivl om, at hans bog, med Uppsala universitets fine stempel, sammen med to andre landflygtige balteres værker, Oskar Loorits' om estisk og Jonas Balys' om litauisk folketradition og religion, har ydet et værdifuldt bidrag til at råde bod på dette.

† *Inger M. Boberg.*

Hans Lynge: Inegpait eller fornemme mennesker, som Melville Bugtens eskimoer kalder sig selv. Upernavik Norddistrikts ældre historie. Meddelelser om Grønland Bd. 90, Nr. 2. C. A. Reitzel, Kbh. 1955. 188 s., ill. 20 kr.

En dyster historie, er det indtryk, man umiddelbart faar af bogens skildringer. Men dog vel næppe heller hele historien. Lægger man de mange, spredte træk sammen, skimter man trods alt en baggrund af frodig, gammeleskimoisk livsudfoldelse og fangerglæde, der ikke har ladet sig kue af de extremt haarde vilkaar, som epidemier og hungersnød gennem lange perioder har budt Vestgrønlands yderste forposter mod nord, »inegpait«. –

Men det er heller ikke de dagligdags begivenheder, der bider sig fast i hukommelsen og overleveres fra slægt til slægt. En historie bygget paa folkeminder maa derfor nødvendigvis faa slagside, hvis den ikke underbygges paa anden maade. Hertil bidrager imidlertid Hans Lynge i ikke ringe grad ved at indføje en række slægtsdata og andre rent historiske oplysninger, der sikkert kan blive til nytte for senere undersøgelser.

Med dette in mente maa man sige, at det er et interessant stof, grønlænderen Hans Lynge her fremlægger som første resultat af sine indsamlinger af grønlandske folkeminder, der er foretaget med støtte af Carlsbergfondet. Det meste er direkte gengivelse af meddelernes fortællinger og oplysninger, i Upernavik dialekten, der ogsaa paa denne maade bliver gjort levende for grønlandske læsere. Sideløbende, eller som underlagt tekst, faar man den danske oversættelse. I skarpe glimt belyses personlige og sociale forhold, gamle skikke, hekseri og trosforestillinger, og ikke mindst de ejendommelige forhold, der kunde opstaa ved brydningen mellem hedenskab og kristendom – en hel del baade af etnologisk interesse og stof til eftertanke. Tyngdepunktet ligger i de udførligere portrætter af Kawdlaq og aandemanersken Ineqínawait og i fortællingen om Uluâmieq, den lokale variant af det gamle sagn om »den blinde, der fik synet igen«. Her er det nærliggende for den interesserede folklorist at spørge, om det ikke havde været muligt at finde frem til flere af de »rigtige«, gamle sagn. Der var efter Hans Lynges oplysning endnu 9 dygtige sagnfortællere i Kuvdlorssuaq, hvor han overvintrede. – Det er imidlertid et glædeligt tegn, at en født grønlænder paa denne maade har gjort en aktiv og selvstændig indsats som indsamler af sit lands folkeminder, og man maa haabe, det maa lykkes for Hans Lynge ogsaa at faa bearbejdet og publiceret resten af sit stof.

Erik Holtved.

Werner Hodler: Grundzüge einer germanischen Artikellehre. (Germanische Bibliothek. III. Reihe). Carl Winter, Heidelberg 1954. 112 s. DM 8.

I den indledende kritik af tidligere artikelundersøgelser fremhæves at disse som regel kun handler om brugen af bestemt form, medens brugen af artikelløs (nøgen) form kun lejlighedsvis nævnes. Hvis forfatteren havde kendt den nordiske litteratur om emnet vilde han have vidst at det forlængst er erkendt af nordiske forskere at bestemt form danner et system sammen med ubestemt og nøgen form og må betragtes i sin modsætning til disse.

Forfatteren har kun ringeagt tilovers for en synkronisk beskrivelse af artikelbrugen i et sprog. »Die scharfsinnigsten Versuche der Artikelerklärung müssen scheitern, wenn sie von einer andern Grundlage ausgehen als der rein historischen«, siger forfatteren uden at tydeliggøre hvad Artikelerklärung er for noget. En forklaring af artikelbrugen er ellers, for andre at se, tydeligt to ting: en forklaring af dens opståen og udvikling,

ɔ: en diakronisk opgave, og dens brug og sammenspil med andre former og udtryksmidler på et vist stadium i et sprog, ɔ: en synkronisk opgave. Begge dele er lige nødvendige, lige interessante, og må løses hver for sig.

Også på andre punkter viser forfatteren en gammeldags indstilling. For eksempel lever »sprogånden« hos ham i bedste velgående: Die Sprache hilft sich aber selbst, indem der lebendige Sprachgeist das tote Sprachmaterial immer wieder neuen Zwecken anzupassen weiss (17).

Forfatterens tesis er den at artiklen egentlig brugtes til at udtrykke emfase, hvad også kunde udtrykkes ved dynamisk accent (stærktryk), og det forudsættes at vi en tid (i sprogudviklingen i germansk) har haft side om side artikel + substantiv og substantiv med emfatisk tryk i samme funktion. Denne tesis er svær at underbygge fordi emfatisk accent jo normalt ikke betegnes i skriften, og forøvrigt forstår man ikke hvorfor der i sproget udvikledes en artikel når det denne skulde betegne i forvejen kunde udtrykkes ved accent, med mindre man vil anse artikeludviklingen for en ren skriftsprogsforeteelse, hvad forfatteren ikke gør. Og forfatteren går videre: Det emfatiske tryk mener han kan være den kraft der ligger bag den germanske nyudvikling af hovedtryk på første stavelse (rodstavelsen) i ordene, eksemplificeret således at et urgermansk faðér »unter dem Artikelakzent« > fáðèr > fáðer. I betragtning af at en »artikelakzent« ikke kan konstateres, og i betragtning af at kun en mindre del af ordforrådet kan have fået deres førstestavelsestryk ad denne vej, har man svært ved at tage denne forklaring alvorlig.

Hovedparten af værket optages af en gennemgang af de forskellige artikelfunktioner: den deiktiske, anaforiske, generelle og determinative, og disse belægges med eksempler fra gotisk og oldhøjtysk og til dels fra oldengelsk. Forfatteren mener at ingen enkelt af disse bør opstilles som den oprindelige hvoraf de øvrige er udviklet, men at de alle har ligget gemt i det demonstrativpronomen der udviklede sig til artikel, hvad der vistnok er ganske rigtigt. Ikke mindst interessant er gennemgangen af den determinative artikel; denne hører ifølge forfatteren oprindelig hjemme ved de »svage« substantiveringer, medens de stærke stiller sig afvisende – hvorfor får vi ikke rigtig at vide – og dette resulterer i at vi i tysk får svag bøjning af adjektivet efter den bestemte artikel. Det svagtbøjede adjektiv bliver ikke gjort »bestemt« ved at få bestemt artikel foran sig, artiklen hører til substantivet eller til forbindelsen adjektiv + substantiv, hvad der er indlysende rigtigt. En mangel er det at der ved behandlingen af artikel + svagtbøjet adjektiv slet ikke er taget hensyn til nordisk. Heldigvis er spørgsmålet for nylig behandlet indgående og klart et sted hvor man ikke vilde søge det, nemlig i Kristen Møllers Studier i sammensatte personnavne (1956). 86 ff., hvortil interesserede henvises.

Interessant er også inddragelsen af de asyndetiske relativsætninger, som vi jo kender så godt fra nordisk, i undersøgelsen. Forfatteren afviser den tanke at vi her skulde have urformen for relativsætninger; fra gammel tid har vi både sætninger med relativ indleder og uden, det sidste i bestemte tilfælde som synes at svare til tilfældene med adjektiv uden bestemt

artikel. En sætning som Otfrieds *in droume sie in zelitun, then weg sie faran scoltun* (ɔ: i drømme viste de (ɔ: englene) dem den vej de skulde drage) forklares som indeholdende et anticiperet relativpronomen (then) og som en variant af *sie in zelitun weg then sie faran scoltun*, således at det første svarer til latin *ostenderunt eis quam viam facerent*.

Den determinative artikelfunktion danner i flere henseender en modsætning til den deiktisk-anaforiske (begge funktioner er oprindelig røgtet af det demonstrative pronomen), og dette finder forfatteren en bekræftelse på ved de nordiske forhold som behandles særskilt til sidst: den deiktisk-anaforiske artikel er substantivets efterhængte, opstået af det deiktisk-anaforiske pronomen; den determinerende (substantiverende og generelle) er den såkaldte foransatte, opstået af et determinativt pronomen. Efter dette må forfatteren afvise den gamle forklaring at det er den foransatte artikel der har udviklet sig til den efterhængte *(ormr inn langi > ormrinn (langi))*.

Bogen løser ikke problemerne omkring udviklingen af bestemt artikel, men den giver en række synspunkter som fortjener at overvejes og som forhåbentlig giver stødet til nye undersøgelser.

Aage Hansen.

Walter Salmen: Das Erbe des ostdeutschen Volksgesanges. Geschichte und Verzeichnis seiner Quellen und Sammlungen. Marburger Ostforschungen Bd. 6, hrsg. von Erich Keyser. Holzner Verlag, Würzburg 1956. XIV, 128 s. Kartonn. DM 12,90.

At skrive og strege i bøger er hæsligt. Men efter få siders læsning tog man alligevel blyant og lineal (og forresten også et atlas) for at fastholde hovedpunkter. Dette siges ikke udelukkende for det gode, thi det skyldes bl. a., at den sobre bogs store sider er lidet overskuelige; men det skyldes naturligvis især det klare indtryk af, at her er en håndbog, man vil vende tilbage til, også fordi dens ydre apparat er i orden.

I mange århundreder har tyskere draget mod øst og har levet i sprogområdets blandede randzoner eller slået sig ned i kolonier, der kunne tælle hundredtusinder; i Baltikum, ved Volga, i det berømte Gottschee (nu jugoslavisk), helt ud i det fjerneste hjørne af Rumænien har der været tyske øer, af meget forskellig social struktur og i højst varierende forhold til omgivelserne, og udforskningen af disse gruppers og egnes tyske folkeliv og kultur har været af stor existentiel og videnskabelig betydning. Intet tidspunkt har betydet mere for disse folks historie end tiden siden 1940–45 (derom handler bogens smukke slutkapitel), og et forsøg på status over, hvad der har været udrettet for folkesangens indsamling i alle sådanne egne, er en aktuel opgave i en tid, hvor århundredgamle kulturers sidste særpræg druknes i flygtningeskarers malstrøm og Rückwanderer-lejres prøvelser. En sådan status har den unge tyske musikolog dr. Walter Salmen forsøgt; hans existentielle grundsynspunkter kan ses i det tunge, men ind-

holdsrige forord med afsnit som: Gründe und Veranlassungen zur Aufzeichnung von Volksliedern – Arten der Sammlung und Notierung.

Da det ikke er ukendt, at tyske mindretals synspunkter og bestræbelser i en række tilfælde har været egnede til at gøre omgivelserne forstemte, skylder man et dansk publikum såvelsom forfatteren strax at gribe om nælden og mærke, at den i dette tilfælde ikke brænder. Man finder naturlig medfølelse med de personlige og kollektive tragedier, der nu og da berøres. Men ingen overlevende raceteorier generer, og ingen opportunistisk stillingtagen for eller imod dagens politiske strid fornemmes, ligesom der ikke ofres mange ord på fremmede landes overgreb mod tyske mindretal (så lidt som, naturligvis, det modsatte); snarere fremhæves samarbejde og ikke-tyskeres arbejde med de tyske »øer«.

Bogens anlæg er kronologisk. Vorformen der Sammlung vom 10. bis 18. Jahrhundert – er man historiker eller historiker ikke? men faktisk er en folkelig-kirkelig sang på tysk bevidnet i Prag 967! Ellers er det tiden fra Herder til idag, der tager pladsen. I klare kapitler, snart almene, snart underdelt efter landskaber, gennemgås indsamlinger og publikationer, fra Herders vækkende indsats over romantikkens nationalt prægede ungdomsbevægelser til den mere lærde, filologisk-antikvarisk prægede interesse – hvis mest positivistisk-tørre udslag får nogle af den forbeholdne forfatters mest kritiske domme, s. 27 – og sangforeningernes ofte uheldige indflydelse.

Henimod 1900 organiseres forskningen, i Tyskland som i Norden, med tidsskrifter og foreninger og med Wien og Berlin, senere Freiburg, som meget forskellige centrer. En ny nationalisme skader ofte de tyske og ikke-tyske folkeslags problemløse samexistens, uanset hvorfra de mindre heldige impulser stammer, og vandrefugle og Singbewegung skaber nye interesser og behov. Den mekaniske lydoptagelse vinder indpas (de ældste forsøg opregnes s. 61, de er væsentlig senere end fonografoptagelser i Danmark og på Færøerne). Mange indsamlere møder med tusinder af sange, en bøhmisk urmager endda med 12.000 opskrifter (s. 73); men altfor ofte tilføjes det, at den og den samling er gået tabt i en af verdenskrigene.

Navne og tal, titler og noter falder tæt, afbrudt af 20–30 fine melodier. Fremstillingen er uden smil, men også uden svulst, og området er så stort, at der sjældent er tid til at hvile ud i en bredere fremstilling. Nogen forskningshistorie er det heller ikke; vel er forskningens og indsamlingens veje de samme, når man ser stort på det, og de åndshistoriske perspektiver og ræsonnerende bemærkninger, som nu og da træffes, er udmærket vejledende, men ellers er det i snævrere forstand indsamlinger og udgaver, der præsenteres. Men trods dette håndbogspræg, og skønt en mængde af de mindre navne møder ens øje for første og måske sidste gang, falder bogen ikke kedelig ud – man havde nær sagt: mærkeligt nok. Vi ønsker af hjertet forfatteren, hvad han i øjeblikket vides ikke at have: kår til at udarbejde en lignende bog om indsamling og forskning i de klassiske vesttyske lande.

Den lærde forfatters endnu lærdere landsmænd må, om de kan, finde

skævheder og udeladelser i den. Vi andre finder den tillidvækkende og meget nyttig langt udover musikforskernes lille kreds. Dertil føler vi sympati for mange af de uselviske skikkelser blandt samlerne og rækker dem en blomst, plukket i en fodnote s. 70, der igen (med eller uden smil?) har plukket den i en nekrolog over en flittig samler, der døde i rette tid, 1939:

Volkslieder und Bienen waren diesem ehrenwerten vorbildhaften Dorfschulmeister aus dem Neisser Lande die Lieblinge seiner frohen Stunden und der Inhalt seines Lebens.

Erik Dal.

Læsere, der måtte have interesse for folkemusikforskning, kan henvises til Dansk Musik-Tidsskrifts septembernummer 1957, der bl. a. indeholder en originalafhandling af Thorkild Knudsen om de danske folkevisemelodiers tonalitet og en længere række anmeldelser af nyere indenlandsk litteratur, samlet til en artikel ved undertegnede.

E. D.

Erik Dal: Nordisk folkeviseforskning siden 1800. Omrids af text- og melodiforskningens historie og problemer især i Danmark. Universitets-Jubilæets danske Samfund, publikation nr. 376. Kbh. 1956. 448 s., ill. 28.00 kr.

Man kan ikke nægte, at dette værk, der er baseret på en sammenarbejdelse af to prisopgaver, en om folkevisemelodiforskningen i Skandinavien, til Københavns universitet 1949, og en om nordisk folkeviseforskning fra Sv. Grundtvigs tid, til Århus universitet 1952, er temmelig tungt og omstændeligt. Det lyser også ud af undertitlen »Omrids – –«. Men hvor er man taknemmelig for at få en så grundig og dog klar redegørelse for de problemer, der knytter sig til folkevisestudiets historie, oven i købet med ligelig vægt på textstudiet og melodistudiet, en kombination som kun undtagelsesvis beherskes af samme forsker. Hverken Sv. Grundtvig eller Axel Olrik var spor musikalske. Og Berggreen, der skulde supplere dem ved at tage sig af melodierne, gjorde, sit store indsamlings- og harmoniseringsarbejde til trods, efter fleres mening melodistudiet mere skade end gavn, bl. a. efter E. T. Kristensens, der har leveret langt det største og værdifuldeste bidrag til nutidstraditionens visemelodier. Det er da også dem, der lægges til grund for fortsættelsen af DgF-udgaven, der er lagt i hænderne på Dal og Nils Schiørring.

Trods et forord, hvori Dal omend indirekte klager over, hvor lidt tid og lejlighed han har haft til selvstændige forarbejder og indsamling af nyt stof, således at han har måttet nøje sig med at sætte det allerede foreliggende sammen til et billede, der mere tænkes at kunne blive til gavn og glæde for den interesserede lægmand end til nytte for videnskabsmanden, henvender den sig dog først og fremmest til forskerne, og ingen vise- eller melodiforsker vil i fremtiden komme udenom den. Jeg ved selv, hvor jeg

savnede et sådant værk, da jeg behandlede afsnittet om den danske viseforskning, i »Folkemindeforskningens historie«, og hvert øjeblik måtte standse op for at finde breve og dokumenter frem for at forstå udviklingen, særlig i den sidste tid før Grundtvigs fremtræden. Nu læser man bekvemt og overskueligt og dog grundigt om den i Dals bog. Og selv om størstedelen af den væsentligt er refererende, hvad der bl. a. kommer frem i en øjensynlig stræben efter det ret umulige: at få *alt* med, er der dog også plads til selvstændige betragtninger af værdi.

Det blot refererende er man i øvrigt særlig glad for i gennemgangen af de forskellige teorier, hvoraf ingen alligevel kan bevises, om visernes oprindelige former, herkomst og vandringer og om forbindelsen mellem adels- og almuetradition.

Ved folkeviser forstår Dal som alle litteraturhistorikere først og fremmest de middelalderlige viser, som vi allerede har optegnelser af i adelens visebøger fra det 16.–18. årh. Selv om de fleste af dem også kendes fra bondevisebøger og sang fra det 19. årh., er det dog væsentlig de middelalderlige former, der tages til udgangspunkt for teorierne om deres historie, både fordi de i hvert fald i tid ligger de oprindelige former nærmest, og fordi de nyere varierer mere og mere kaleidoskopisk, netop fordi den levende tradition har taget dem til sig. Mange tilfælde viser også tydeligt deres afhængighed af den middelalderlige form (Dal 349).

Angående almuetraditionen kommer Dal derfor også kun ind på de egentlige folkeviser, ikke på det, man i almindelighed forstår ved almueviser, og som væsentlig består af skæmteviser, mere uhøviske krostueviser og endelig af drivende sentimentale eller gyselige viser om elskov, mord o. lign., som vel undertiden har emne til fælles med de middelalderlige folkeviser, men som ellers er præget af den tyske romantiks værste udløbere, som man herhjemme bl. a. finder genklang af hos Ingemann. Visetraditionen er i det hele taget efterhånden blevet et område, hvor mange ting af tilfældig eller ingen værdi har fundet sammen med enkelte digterværker af folkelig eller litterær oprindelse. Det gælder også de såkaldte skillings- eller flyvebladsviser, som dog ofte står i relation til aktuelle begivenheder og derfor kun har en kortere levetid.

Det er derfor meget vanskeligt at bygge et studium på visetraditionen, taget i almindelighed, næsten lige så vanskeligt som på eventyrtradition (som Dal (337) også er lidt inde på i denne forbindelse), idet de jo ikke engang, som viserne dog i reglen gør, holder sig til et enkelt land, men har været så viden om og er så gamle og ofte komplicerede, at de har haft mulighed for at blive præget af mange forskellige traditioner og skifte motiver ud i en uendelighed. I begge tilfælde vil den moderne forskning derfor helst nøjes med at optegne varianter og bestemme dem typemæssigt, topografisk og folkepsykologisk, uden hensyn til den klassiske, historisk-geografiske metode, der på grundlag af varianter søger at finde frem til hvert enkelt eventyrs historie. Varianter opgiver man altsaa ikke at samle, men nogen videnskab synes det efter disse principper ikke muligt at drive.

† *Inger M. Boberg.*

Carl Dumreicher og Ellen Olsen Madsen: Danmark, dejligst Vang og Vænge. Om Danevirkevisens digter Laurids Kok, dens komponist og dens historie. H. Hagerup, Kbh. 1956. 172 s., ill. 14,50 kr.

Når man selv har bygget et ganske vist meget lille glashus om et enkelt af H. C. Andersens kortere eventyr og dets skæbne, bør man ikke kaste med sten mod den bygning, de to forfattere har stablet sammen til beretiget hæder for et enkelt berømt digt. Men bogens stof er spredt og nu ganske vist samlet, men samtidig i en anden forstand spredt ved indføjelse af løst associerede oplysninger, især naturskildringer og personalia i begyndelsen af bogen; og intet register vejleder i denne blanding, skønt bogen ellers har godt med krop i kraft af (for) stor skrift og (for) tykt papir. Billeder er der også, på omslaget således et Refsnæs-landskab af J. Th. Lundbye; man havde gerne hørt lidt om hans storladne akvarel fra samme egn, over hvilken han har malet to vers af Koks Valdemarsvise. Men så får man et af Agnes Slott Møllers billeder i ramme, og det er jo også noget. Nævnes må også en fyldig samling henvisninger og noter, hvor man finder nogle af de vigtige detailler, der er udeladt af den bevidst populære fremstilling.

Denne omfatter afsnit om Koks liv; om hans værker, som det er morsomt at læse om, og af hvilke især Danevirkevisen gennemgås meget udførligt; om komponisten, den mærkelige auditør Rasmussen i Farum; og om den betydning, sangen fik i 19. årh., da denne dilettants mestermelodi var lagt under ordene. (Den er siden bl. a. udnyttet som hovedtema i en symfonisats af Asger Hammerich). Det brændende spørgsmål om en mulig melodi før 1800 er derimod ikke overvejet. Hvordan skal beretningen hos Laborde tydes (s. 123 f.)? Problemet er ikke taget op her og heller ikke i Nils Schiørrings disputats. (I denne kan man derimod finde beviser mod den løse formodning, at Jens Koks Harevises berømmelse skulde være »af dels familiær, og dels lokal art« (s. 20), og ved at læse dens text i Grüner-Nielsens skæmteviseudgave bliver man måske uenig i det skøn, at den er digterisk værdiløs. Det er den, hvis man måler den med Danmark, dejligst –, men måler man tilfældige 19. årh.s studenterviser med Grundtvigs store fædrelandssange?)

Et spørgsmål: Har Kok haft mulighed for at kende Pontoppidans Grammatica Danica, da han skrev sit lille utrykte grammatiske arbejde? Der står nej s. 53, men en note minder dog om, at Pontoppidans MS forelå en snes år før trykåret 1668. De to arbejder følger iøvrigt helt forskellige formål, så det store havde egentlig ikke kunnet genere det lille.

Et par små antegnelser: Barokken kan ikke kaldes en digtart (66). Vokalallitteration kræver forskellige vokaler, ikke ens (79). Vers 3 taler om angreb på Fyn og Falster; linieparrene er efter min fornemmelse parallelle, ikke logisk sammenhængende (83). Vers 7 *sende* kan ikke være nutid »for rimets skyld«, da *mand* er grundled; det er datid, gammeldags stavet (90). Vers 8 *skarp* er ikke uden mening eller en trykfejl; stedet citeres ODS XIX 278 uden forbehold (92). *Kunde* er et par steder enstavelses, og det siges,

at Kok måske har skrevet *kund'* (93, 96); ja måske, men allerede s. 77 haves *skulde* uden kommentar, og hele versifikationen kunne fortjene et par ord. S. 100 f: *Hovbud, Hofbud* er velkendt, hvorfor skulle Kok dog have lavet det ord selv?

I denne som i så mange andre anmeldelser er kritikken tilbøjelig til at brede sig på det positives bekostning. Derfor skal det sluttelig være sagt, at det trods de nævnte forbehold er morsomt at få en letlæst fremstilling af de meget forskellige emner, der tjener til at belyse visen. Man husker navnlig den af næsten uundgåelig sympati bårne skildring af Koks personlighed, påvisningen af Danevirkevisens historiske kilder og de meddelte træk af dens ejendommelige historie i 19. årh.

Erik Dal.

Dorothe Engelbretsdatter: Samlede Skrifter, utgitt av Kristen Valkner. I: Siælens Sang-Offer. II: Taare-Offer – Siste sanger – Viser og rimbrev. Aschehoug, Oslo 1955–56. (Utg. av Det norsk språk- og litteraturselskap.) 328 + 264 s. 28 + 22 n. kr.

»DEtte Siælens Sang-Offer, digtet og sammenskreffvet aff den meget Hæderlige og Gudfryctige Matrone Dorethe Engelbrits Daatter haver Jeg med lige Lyst oc Forundring igiennemlæst«. Og det er da også kun rimeligt, at denne norske digterinde nu har fået sin fuldstændige udgave, efter at vi i Danmark har gjort vor skyldighed overfor de tre store salmister: Kingo med en fuldstændig udgave med textvariant, melodikommentar og en textkommentar, der kan ventes om et par år (som det så træffende blev sagt i 1948) – Brorson med en ypperlig udgave med textvariant og noter grimt og dejlig praktisk på foden af hver side, samt afhandlinger om ortografi, verseformer og melodier – og Grundtvigs Sangværk med en nu påbegyndt kommentar.

Den norske kirkehistoriker Kristen Valkner har en lang årrækkes studier som baggrund for denne udgave. Ligesom Kingo- og Brorsonværkerne samler den kendt og ukendt, trykt og utrykt, gejstligt og verdsligt til et fuldstændigt billede af forfatterskabet. Og det almindelige billede af Dorothe Engelbretsdatter vil have godt af denne udgave. Læser man i den, finder man ikke, ihvertfald ikke i Sang-Offeret, det overmål af tårer, man har hældt over hendes eftermæle, og ikke det overmål af steder, hvor hun i sin barokstil kommer til kort overfor Kingo. Jo, man finder nok begge dele; men hun skal sletikke måles med Kingo, og man finder let salmer, hvis udtryk er jævnt, ægte og uden svulst, og som langt snarere stemmer overens med R. Paullis fine vurdering i Carl S. Petersens litteraturhistorie. Og går man til de verdslige lejlighedsdigte, hvoraf en lang række her, som kronen på et vidtløftigt samlende og kritisk arbejde, trykkes første gang, finder man til sin fornøjelse, at »tårepersen« kunne være ligeså drastisk og rapkæftet som nogen repræsentant for det menneskelige køn, hun kalder Buxe-folcket. Det dagligdags udtryk og den fromme følelse findes ikke mindst i den eneste salme af hende, der stadig står i vor salmebog,

Dagen viger og går bort, således i det ypperlige vers: Fire fjæle er den pragt, / hvorudi jeg bliver lagt, / med et lagen og lidt mer, / ejer ikke så en fjer.

Alene indsamlingen og den bibliografiske sigtning af stoffet repræsenterer en stor indsats; Sang-Offerets labyrintiske bibliografi har været gransket nøje og fremstilles nu på en måde, der har kunnet drage nytte både af Valkners egne og af Nils Schiørrings studier. Da også de utrykte sagers overlevering er indviklet, ledsager et omhyggeligt textapparat udgaven. Dertil er føjet en kommentar, der i al sin knaphed giver udmærket vejledning; at de rent sproglige oplysninger snart giver en dansk læser for meget, snart for lidt, er der jo ikke noget at sige til. Værre er det, at indledningen til hvert bind er så yderlig spartansk, som tilfældet er. Udgiveren skylder os nu en monografi over Dorothe.

Et meget alvorligt minus ved udgaven er mangelen af de talrige melodier, der ledsagede Sang-Offer; udgiveren henviser generelt til Nils Schiørrings disputats fra 1950, hvis nodebilag optager hele 27 af disse melodier, og naturligvis kan man sige, at denne bog er uundværlig, hvis et nærmere studium af disse toner ønskes. Alligevel er det en dårlig undskyldning. Rent bortset fra at en del af salmerne er metrisk uforståelige uden musikken, må det fastslås, at selv en nokså omhyggelig udgave af et litterært værk er *defekt*, dersom melodier i originalen negligeres i optryk og kommentar; det gælder ikke mindst et værk som dette, der i kraft af sit indhold kan ventes at ville blive til glæde også for norske kredse, der hverken har adgang til eller særlig interesse af Schiørrings videnskabelige behandling.

Kritik turde også være berettiget overfor bogens ydre form. Det er ikke blot et æstetisk, men også et praktisk spørgsmål. Man får nemlig det indtryk, at udgaven i kraft af stoffets naturlige todeling absolut har skullet bringes ud i tvende tomer, som Holberg ville sige. Derfor en dårlig udnyttelse af siderne og et tykt, kedsommeligt papir med forkert fiberretning (mens skriften ikke er overdimensioneret, til gengæld styg). Det samme indhold kunne på hensigtsmæssig måde og i kvalitetsudførelse have stået i et bind ikke meget større end det nuværende bind I.

Men denne kritik er selvfølgelig underordnet i forhold til anken over de manglende melodier, og denne igen underordnet i forhold til glæden over, at et meget svært tilgængeligt forfatterskab er samlet og udgivet af kyndigste hånd. Vi fortsætter derfor med »Imprimatur«:

»Saa holder jeg oc dette voris Hæderlige Matrones Aandelige Sang-Offer vel værd at komme til Trycken oc annammis blant andre voris Gudelige Sange, til Gudfryctigheds daglige Øfvelse«. *Erik Dal.*

Selma Nielsens viser. Et repertoire af folkelige sange fra det 19. århundredes slutning udgivet af Nils Schiørring, Munksgaard, Kbh. (Aarhus) 1956. Danmarks Folkeminder nr. 66. 192 s. 15.00 kr.

Store ord slides, og hvis man omtaler denne bog som enestående, mageløs og uden sidestykke, vil det blive opfattet som ukarakteristisk rosende

ord, hentet fra biografannonce-sprogbrug i et øjebliks begejstring. Og det er ikke meningen. Ordene skal virkelig forstås således, at bogen er interessant ved ikke at have noget sidestykke, ved at stå alene ihvertfald i Nordens viselitteratur.

Dette særpræg får den ved at være den eneste udgave af een bestemt persons viserepertoire tværs gennem alle genrer. Der er ihvertfald i udlandet exempler nok på, at meddelere har leveret flere sange til en optegner end Selma Nielsens hundrede; men de er ikke trykt som en helhed. Den bog der nu foreligger som resultat dels af mange års forbindelse mellem arkivar H. Grüner-Nielsen og Selma Nielsen, dels af professor Nils Schiørrings smukke udgiverindsats, tjener således på bedste måde til at belyse det milieu af mennesker og det milieu af viser, hvori en given vise har levet, og den er derved i pagt med nutidigt folkemindestudium (jf. en anden helt ny enkeltperson-studie: Hans Ellekildes om Sidsel Jensdatter i Hardsyssels Aarbog 1956).

Om milieuet af mennesker fortæller forordet lidt. Selma Nielsen (1887–1954) var sjællandsk født og gift og sin meste tid bosat i Kalundborg; men faderen var vendelbo og svigermoderen fra Fåborg. De fleste viser har hun lært i barndomshjemmet, omend en så levende og bevidst interesse, som hendes visesang blev, naturligvis måtte suppleres ved tillæring fra andre kilder. Efterhånden blev Selma Nielsen landskendt ved sine radioudsendelser med de folkelige viser.

Repertoiret er blandet: Viser fra middelalderen, viser over middelaldervisens emner, efterklang, skæmteviser og fra 19. årh. sømands-, soldater-, litterære og andre viser. Men med rette bemærker Nils Schiørring, at repertoiret »trods sin righoldighed er ret enhedspræget. Det omfatter næsten udelukkende sange af den art, som i slutningen af forrige århundrede var fælles for alle kredse som holdt af og ved enkle folkelige viser. Skønsange og mere hovedstadsprægede revyviser er forsvindende få, hele hovedmassen af hendes viser er af den bredt fortællende art, med de mange malende enkeltheder, som på en vis måde er gået i arv fra middelaldervisen«.

Vil man gøre antegnelser til enkelte af viserne og de fortræffeligt oplysende noter, kommer man i vanskeligheder. At hverken bogens viser eller visernes vers har løbenumre, er allerede sært, men udelukker ganske vist konfusion af side- og løbenummer. Men mere end sært (ordet enestående melder sig atter i lidt anden belysning) er det, at noterne savner henvisning til visens plads. De står i samme rækkefølge, og der er et register, javist. Men her vil foreligge et irritationsmoment, hver eneste gang bogen skal bruges til at slå op i, og det skal den.

Men altså, et par randnoter (der dog næppe fortæller udgiveren noget nyt): 17/167 Elveskud er uden tvivl efter litterær kilde, en sang- eller læsebog; ordret samme textform, omend til Nyerups A-melodi, lærte jeg som barn; om hjemme eller i skolen husker jeg ikke, men ihvertfald ikke i ægte tradition. Grunden til ligheden med den af Schiørring nævnte opskrift DgF 47 C (skal være: C*) kender jeg ikke. – 34/169 I hytten der-

hjemme og 75/172 Ung Erik: Melodien er den samme trods manglende krydshenvisning; den har kunnet forudsættes nogenlunde bekendt, da en avispoet (?) skrev sangen om manden med guldbarren (En mand på Blegdamsvej havde en cigarbutik), som jeg hørte c. 1930, da den vist var ret ny. – 42/170 Der står et slot i Vestervig: en mindeværdig kontamination af det ældgamle Østerrig og det ingemannske Vesterled med et gammelt dansk folkevisestednavn som resultat. – 120/176 Fra Jylland vi måtte marchere: Digtet handler om en soldats henrettelse og skifter fra 1. til 3. person, da ofrets spidsrodsgang begynder; Tom Kristensens digt Henrettelsen er en kunstnerisk heldigere løsning! – 126/177 Hr. Zinklar: Melodien knyttes til Nyerup 70 C, den i Elverhøj benyttede Dronning Dagmarmelodi; man har med andre ord en durvariant af Folie d'Espagne. – 146/179 Der stode to skalke: Melodien er en variant af Der vanker en ridder og har en vis forbindelse med den foranstående melodi. – 161/180 Je' hidder Maren: Melodiformen er nok påvirket af anvendelsen i Eventyr paa Fodrejsen; Berggreen har en afvigende form.

Almindelige betragtninger over texter og melodier falder udenfor en anmeldelses rammer. Der kunne ellers gøres mange iagttagelser i dette stof, som svarer til den *populære* brug af ordet folkevise (der i min og andres sprogbrug måske kun med urette, ved bortkasten af adjektivet, bruges alene om Danmarks *gamle* Folkeviser). Måske vil andre end jeg gennem denne udgave få klarere forståelse af det ønskelige i også at rette sympatien og forskerinteressen mod dette skillingsvisestof i al dets jævnhed. Den sidste menneskealder har ændret vilkårene for udbredelse af sange til nutids by- og landalmue; selv de mest merkantile produkter fra 19. årh.s rimsmedier er i uskyldighedsstand, jævnført med vore dages kioskpoesi. Denne forskel kan det måske være ligeså nyttigt at fremholde som Hans Kirks mindre relevante, men (bortset fra den pudsige, partitraditionelle brug af ordet borgerlig) ingenlunde forkerte bemærkning i anmeldelsen i Land og Folk 3.2.1957: »Når man læser dem nu så mange år efter, kan man tit synes, at der var mere ærligt sind i dem end i meget af tidens borgerlige digtning«.

Erik Dal.